

IGAZI OSZTRÁK–MAGYAR CSALÁD VOLTUNK

– *Magyarosi Sándor beszélgetése Edoardo Winspeare*

olasz filmrendezővel –

Az idei év áprilisában Háromszéken forgatták le a *Didi* című olasz film erdélyi jeleneteinek egy részét. A film rendezője Edoardo Winspeare, főszereplői pedig a francia Dominique Sanda és az olasz Celeste Casciaro. A cselekményt az a kapcsolat ihlette, ami a rendező magyar származású, idős édesanyja és egy alacsony sorból származó olasz gondozónő között alakult ki. A forgatás egyik fő erdélyi helyszíne az oltszemi Mikó-kastély volt, ahol Sabrina Balestra díszlettervezőnek úgy kellett kialakítania a belső tereket, hogy a műemléknek számító épület semmilyen módon ne károsodjon. A kastély egyik jellegzetességét az épületben látható jól megőrződött falkép-sorozat adja, és ehhez igazodott a díszlet is: a Balestra által tervezett faburkolatba illesztett festmények valamelyest szintén a falakon látható jelenetek hangulatát idézik. Mindaz, amit a forgatáshoz a kastély termeiben megépítettek, a forgatás után is a helyszínen marad, emellett pedig az egyik fal lemosása során olyan falképek is felszínre kerültek, amelyeket korábban még nem tártak fel. A filmben számos helyi statiszta, illetve a Tamási Áron Színház egyik színésze, Szalma Hajnalka is szerepet kapott. Az, hogy az olaszországi stáb éppen Háromszéket választotta a forgatás egyik helyszínéül, a sepsiszentgyörgyi Liszt Intézetnek, illetve az intézet vezetőjének, Szebeni Zsuzsának köszönhető. Az alábbi beszélgetésre Edoardo Winspeare rendezővel a már említett Mikó-kastélyban került sor.

– *Mi készítette arra, hogy legújabb filmjét éppen Erdélyben forgassa?*

– A választáshoz részben a származásomnak is köze van. Jómagam olasz vagyok, de a négy nagyszülóm négyféle nemzetiségű – vagyis tulajdonképpen hat, mert kettő közülük több nemzetiséghez is tartozik. Anyám Bécsben született, az ő anyja pedig Prágában, és félig lengyel, félig osztrák vagy magyar volt. Nagyapámat Lichtensteinnak hívták, és félig magyar volt – Apponyi-lány volt az édesanyja –, de volt a rokonságban egy Széchenyi is. Gyakori volt a családban a politikai szerepvállalás: egyik unokatestvér például miniszter is volt egy időben.

A Lichtenstein család is meglehetősen befolyásos volt Ausztria–Magyarországon. Nagypám kedvenc vicce volt, hogy Ferenc Józsefnek mondják, osztrák–magyar focimeccs van, ő pedig visszakérdez, kivel játszanak a fiúk. Ez anyám ága. Apám oldaláról olasz vagyok, de a család ősei katolikus angolok – különben látszik a nevemből is, hiszen a Winspeare jellegzetesen angol név. Ők valamikor a 18. század elején, a vallási üldöztetés elől menekültek Dél-Olaszországba. Mindig nehezebb annak, aki valamilyen kisebbséghez tartozik, legyen az a kisebbség protestáns, katolikus vagy zsidó. Apám anyja viszont félig dán, félig amerikai volt.

Mi otthon olaszul és franciául beszélünk, de apám németül is tudott, és természetesen magyarul is. Anyám olaszul beszélt, és valamennyire törte az angolt. Párizsban találkoztak, a közös nyelvük a francia volt. Jómagam Dél-Olaszországban, Pugliában nevelkedtem, egy igen kis faluban – egy afféle dél-olaszországi Zalánpatakon. Anyám, annak ellenére, hogy csak negyedrészt magyar, élete első tizenkét-tizenhárom évét Magyarországon töltötte. Nagypám megörökölt ott egy Apponyi-birtokot, úgyhogy anyám ott is járt iskolába, és az ő anyanyelve a magyar volt. Pécs közelében, Hőgyészen laktak. A település lakosai között találunk magyarokat, svábokat, zsidókat – zsidó iskola is működött itt –, illetve romákat is, mint Magyarországon szinte mindenhol. Anyám az édesanyjával franciául, az apjával németül, a testvéreivel pedig magyarul beszélt. A zsidók magyarul, jiddisül, héberül beszéltek, a romák magyarul és a saját nyelvükön, a svábok pedig a környékbeli német dialektusban. Aztán jöttek a nácik, és tudjuk, mi történt – a zsidókat deportálták, és a romák egy része is áldozatul esett nekik –, őket pedig követték a kommunisták. Anyáméknak épp csak sikerült elmenekülniük, mielőtt a szovjetek elérték volna a települést. Semmilyen módon nem volt közük Horthyhoz vagy a rendszeréhez, de osztályellenségnek számítottak, ráadásul az oroszok valószínűleg nem sok különbséget tettek volna egy Lichtenstein és egy átlagos német között. Ők úgy álltak hozzá, hogy akinek egyszer német neve van és németül beszél, az ellenségnek számít. Nagypám nem menekült el, és neki szörnyű dolgokon kellett keresztülmennie. Eljárt-szották, hogy kivégzik, de valószínűleg csak vaktölténnyel lőhettek rá, aztán le is tartóztatták. Körülbelül egy, egy és fél év után tért vissza,

és ahogy anyám mesélte, teljesen megváltozott ezalatt az idő alatt: megöszült, más ember lett.

Jómagam Magyarország mítoszával körülvéve nőttem fel. Anyám mindig Petőfi Sándor verseit szavalta, magyar dalokat énekelt, és néha magyarul becézett bennünket – például ilyen szavakkal, mint a „kicsi”. A bérmaKERESZTAPÁM, Szentkereszthy András szintén magyar volt, ráadásul erdélyi, a fiútestvérem keresztapja pedig Zwack Péter volt – az ő családjáé volt az Unicum, a szeszital. Havonta egyszer magyar misére kellett mennünk, pedig egész Olaszországban csak egyetlen magyar pap volt. Természetesen nemcsak Magyarország, hanem Ausztria is igen fontos volt számunkra, igazi osztrák–magyar család voltunk. Egyik nagyapám például Aradon született, dédapám a galíciai Lembergben, egy másik Pozsonyban. Az életük ezekhez a jellegzetesen birodalmi helyszínekhez – Prágához, Budapesthez, Bécshez – kapcsolódott, nyaralni pedig Merániába – Piranóba, Fiumébe – jártak.¹ Igazából kissé Stefan Zweigtől *A tegnap világa* fogja meg ezt a hangulatot, vagy talán Bánffy Miklós – bár Bánffy Zweiggel szemben már nagyon hangsúlyosan erdélyi. De hogy a családra visszatérjek: az egyik nagyapám például a karithiai monarchisták vezetője volt. Ez az én családi hátterem, és tulajdonképpen ez ihlette ezt a filmet is, amit most forgatunk. Fontos viszont leszögezni, hogy ugyan anyám életéből inspirálódtam, de az az idős erdélyi hölgy, akiről a *Didi* szól, igazából fiktív személy – anyám, ugye, nem is itt nőtt fel. Azért választottam Erdélyt helyszínül, mert azt gondolom, sokkal szebb, sokkal érdekesebb hely. Magyarország is szép, de a táj az alföld miatt nem annyira látványos. Itt hegyek vannak, erdők, medvék, laknak itt romák, románok – szóval egy jóval sokszínűbb világ. Az is fontos szempont volt, hogy itt még valamelyest nyugaton vagyunk, de a Kárpátok mögött már az a világ kezdődik, amit nagyapám csak úgy hívott: „die wilde Wallahei”.²

Maga a történet tulajdonképpen két nőről szól. Az egyikük már meglehetősen öreg, és Parkinson-kórban szenved, a másikuk pedig a gondozónője, aki Pugliából származik. Dél-Olaszországban nekünk nincs ilyen... Elnézést a megfogalmazásért, de ti... Vagy másként megközelítve a kérdést: Európának ezen a részén legalább hússzor

1 Meránia az Adriai-tenger keleti partvidékét, ezen belül pedig az Isztriai-félszigetet és a mai Horvátország tengerparti területeit foglalta magában (a szerk. megjegyzése).

2 Vad Oláhország (német).

annyit szenvedtek az emberek, mint amennyit mi szenvedtünk. A törökök, a náciak, az oroszok miatt... Lengyelország, Fehéroroszország, Ukrajna, Románia... Már csak azoknak a száma is óriási, akiket a Shoá alatt vagy a különböző etnikai összeütközések idején megöltek. Nekünk nincs hasonló a történelmünkben. Természetesen nálunk is volt fasizmus, de össze sem lehet hasonlítani az említett eseményekkel. Meg hát mi olaszok nagyon könnyen meg is adjuk magunkat, és abban is jók vagyunk, hogy átálljunk az ellenséghez. Az egyik főszereplő, az idősebb nő tehát Európának ebből a részéből származik, valamennyit meg is élt a felsorolt eseményekből, a pugliai gondozónőnek viszont fogalma sincs ennek a régióknak a történelméről.

De hogy visszatérjek a valós eseményekhez, amelyek az ihletet adták: anyám valóban nagyon beteg volt, viszont nem akarta, hogy beteggondozót fogadjunk melléje. Aztán persze elesett és eltört a combcsontja. Olaszországban általában romániaiak, moldávok vagy ukránok dolgoznak ebben a munkakörben, és anyám nagyon előítéletesen viszonyult hozzájuk. Azt mondta, meg fogják ölni. Azt akarta, hogy a gondozónője

A Vörös Hadsereg katonáit alakító helyi statiszták – Finna Márk, Ördög Attila és Pál Csaba Pinky – sminkelése a Didi című film forgatásán

legyen katolikus, jó kinézetű és elegáns. Végül találtunk neki egy olasz gondozónőt – az olaszokkal legalább szokva volt. Fantasztikus viszony alakult ki közte és az olasz hölgy között, aki aztán végképp nem tudott semmiről semmit. Tudod, vannak olaszok, nagyon egyszerű emberek, akik azt hiszik, hogy mindenki szláv, aki az Alpoktól keletre lakik. Minden országban vannak hasonlóak. Ráadásul mi meglehetősen el is vagyunk zárva a világtól. Anyámnak az utolsó éveiben már hallucinációi voltak, nagyrészt a háborúról, az oroszokról, a zsidókról, de persze kellemes dolgokról is, és ezek alatt folyton magyarul beszélt. Ahol mi lakunk, nagyon vallásosak az emberek, és volt, aki azt hitte, anyám arámi nyelven beszél. Most képzeld el, ha igaza lett volna: azt jelentené, hogy Jézus anyanyelve tulajdonképpen magyar volt. Nos, ezek az események alapján írtam egy történetet, aminek a *Didi* címet adtam. A sztori két olyan nőről szól, akik nagyok sok szempontból különböznek egymástól: másak a gyökereik, más társadalmi osztályhoz tartoznak, földrajzilag is különböző helyekről származnak, és még csak az anyanyelvük sem ugyanaz. Először nincsenek túl jó viszonyban egymással, de fokozatosan eljutnak addig, hogy barátok lesznek.

Erdély úgy kerül bele a történetbe, hogy a két szereplőnek, Didinek és Vitának – így hívják ugyanis a gondozónőt – ide kell utaznia, mégpedig István Medveky gróf boldoggá avatásának első szertartására. (Medveky, aki a cselekmény szerint a nácik és a kommunisták szemében is szálka volt, végül Gheorghiu-Dej börtöneiben halt mártírhálált.) Az idős hölgy tehát ellátogat Erdélybe, és azt kell megtapasztalnia, hogy már minden egészen másként van, mint amire ő emlékszik, de ő természetesen továbbra sem bízik a románokban. Van például a filmben egy jelenet, amelyben a magyar sofört megállítja egy román rendőr, és Didi majdhogynem összeomlik, az ő emlékeiben ugyanis a románok a Gheorghiu-Dej vagy tágabb értelemben a kommunista hatalom embereiként élnek. A rendőrrel végül kiderül, hogy csak az anyjának akar csomagot küldeni, aki Kolozsváron lakik, és csak azért állította meg őket, hogy megkérdezze, vállalná-e, hogy elvigyék neki. Ez a jelenet is jól példázza, hogy voltak, sőt vannak ellentétek, problémák, de igazából én annak a békés, toleráns Erdélynek a történetét szeretném elmondani, ami mindezek ellenére is létezett – például a 17. században. Itt nem voltak vallásháborúk, mint Franciaországban, Németországban, Svédországban, vagy éppenséggel Angli-

ában. Ha belegondolsz, én magam is a különféle vallási ellentéteknek köszönhetően vagyok ma olasz.

De visszatérve a filmre: a cselekmény hetvenöt százalékban Olaszországban, huszonöt százalékban Erdélyben játszódik. Ugyanakkor azonban az olaszországi részt is át- meg átszövi az erdélyi szál. Anyám például nagyon sokat mondogatta, hogy Magyarországon az emberek szebbek, udvariasabbak... Apám nápolyi volt, és ha Olaszországban egy férfi gyengének érzi magát, akkor ezt ki is mutatja – néha túlságosan is. Ilyenkor anyám csak annyit mondott: ej, ti olaszok... Merthogy szerinte a magyar férfiak nem siránkoznak. A másik dolog, amit mondogatni szokott, hogy Olaszországban semmit nem vesznek igazán komolyan. Ezzel én nem feltétlenül értek egyet, mert bizonyos dolgokat igencsak komolyan szoktunk venni, de anyám így gondolta. A filmben tulajdonképpen ez a magyar vagy erdélyi múlt jelenik meg, részben az idős hölgy hallucinációi által, ugyanakkor azonban a főszereplő gondozónőjével együtt vissza is utazik fiatalokora helyszínére. Az olaszországi rész Pugliában játszódik, meglehetősen sok – körülbelül harminc vagy negyven – helyszínen. Erdélyben Zalanpatakon és az oltszemi Mikó-kastélyban forgattunk, de voltunk a hegyekben és a Szent Anna-tónál is.

– *Hány szereplője van a filmnek?*

– Megközelítőleg negyven statisztával, hat-hét szereplővel és huszonnyolc arisztokratával dolgozunk. Egyikük Eszterházy János unokája, aki igen jó barátom, aztán a Lichtenstein család három tagja is itt van, meg Hunyadi Józsi... Ők játsszák a Medveky család tagjait. A legtöbbjük már nem beszél magyarul, csak egy-két szót. Ilyeneket, hogy *egészségedre vagy jó napot kívánok*. Néhányukat valóban úgy hívják, mint a filmben: Hunyadi Józsi, Almási Katalin, Jankovits Mihály, Jankovits Ottó, Kálnoky Szandra, Kálnoky Tibor, a Lichtensteinok... Az unokatestvéreim is itt vannak. Nekik nem is fizetek, mivel ők a rokonaim. A másik előnye ennek a megoldásnak, hogy mindegyikük rendelkezik olyan ruhákkal – szmokinggal például –, amilyenekre a filmhez szükség lett volna, márpedig ezekből a ruhákból itt meglehetősen nehéz olyat találni, aminek megfelelő a szabása. Azt szeretném, hogy ilyen tekintetben minden hiteles legyen. Ami viszont helyi és autentikus, az a zalanpatakiak viselete – az igazán gyönyörű.